

Spolupráce škol a orgánu sociálně-právní ochrany dětí

V pátek, dne 17.10.2014, se konal v kavárně Café Práh v Brně, odborný seminář pro zástupce škol a školských zařízení, působících v rámci města Brna a okresu Brno – venkov. Seminář se uskutečnil v rámci projektu Probační a mediační služby „Na správnou cestu“. Mimo zástupců této organizace se semináře jako přednášející zúčastnili zástupci z řad justice, školství, sociálně-právní ochrany dětí a nestátního sektoru, kteří jsou členy nebo spolupracovníky Týmu pro mládež, který, stejně jako zmíněný projekt, funguje pod záštitou Probační a mediační služby.

Obsahově byl seminář zaměřen na tři hlavní témata. Prvním z nich bylo obecné představení organizací, které pracují s tzv. problémovou mládeží, doplněné o nabídku užší spolupráce mezi školami a těmito organizacemi. Druhé téma bylo zaměřeno na fenomén šikany a třetí téma na problematiku záškoláctví.

K poslednímu z těchto témat vystoupil se svou prezentací jako zástupce orgánu sociálně-právní ochrany dětí pracovník odboru sociálních věcí Krajského úřadu Jihomoravského kraje. Jeho prezentace byla zaměřena na nejčastěji řešenou problematiku v rámci spolupráce škol a školských zařízení a orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Mezi náměty a dotazy patřily následující:

V jakých případech je ze strany školy nutné kontaktovat orgán sociálně-právní ochrany dětí, resp. kdy je to povinné, kdy doporučené a v jakých případech to není nutné?

Existují-li ze strany školy či školského zařízení pochybnosti, zda konkrétní věc s orgánem sociálně-právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“) řešit či nikoliv, vhodnějším se jeví aktivní přístup, založený na vzájemné komunikaci, která je základním úskalím spolupráce. Vždy je lepší variantou, jsou-li případné úkony ze strany OSPOD na základě podání či oznámení shledány jako nedůvodné, tj. že se na nezletilého nevztahuje ustanovení § 6 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon“). Oproti tomu zanedbání nebo podcenění situace může mít nevratné a závažné následky, kterým by v některých případech bylo možné zabránit právě včasným oznámením a následným řešením situace.

Na druhou stranu je však nutné mít na paměti, že případy některých žáků a studentů mají školy a školské zařízení možnost řešit v rámci svých pravomocí a kompetencí. Jedná se zejména o oblast některých výchovných problémů. OSPOD by měl nastoupit až v případě, kdy škola vyčerpala všechny své možnosti, jak danou věc řešit. Rovněž je nutné si uvědomovat, že OSPOD nefunguje jako represivní orgán.

Jak postupovat v případech, kdy ze strany školy či školského zařízení je podezření na zanedbávání nezletilého žáka či studenta ze strany rodičů? Jak rozpoznat hranici, kdy je věc třeba nahlásit orgánu sociálně-právní ochrany dětí?

Rozpoznat hranici možného zanedbávání výchovy a péče o nezletilého, je silně individuální. Je proto nutné rozlišovat, o jakou formu zanedbávání se jedná a v případě nejasností věc s OSPOD konzultovat. Do pravomoci OSPOD rozhodně nespadá například špatná domácí příprava či špatné hygienické návyky (nejedná-li se o extrémní případy). Často však dochází k tomu, že tyto projevy působí sekundárně. Oproti tomu jsou naprosto odlišné případy, kdy je dítě ze strany rodičů vystavováno týrání a nevhodnému zacházení. Zde je bez jakýchkoliv pochybností, aby věc byla OSPOD oznámena.

Je-li tedy ze strany školy či školského zařízení jednání rodičů vyhodnoceno jako zanedbávání či nevhodná nebo nedostatečná péče, má škola povinnosti, a to i v případě podezření, věc oznámit OSPOD, a to ve smyslu ustanovení § 10 odst. 4 zákona. Oprávnění upozornit na chování rodičů je možné i ve smyslu ustanovení § 7 odst. 2 zákona. Na OSPOD pak je posouzení, zda se jedná o dítě, na které se vztahuje ustanovení § 6 zákona.

Jaká je možnost zpětné vazby ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí vůči škole či školskému zařízení jako oznamovateli problémového chování nezletilého žáka či studenta? Existuje lhůta, ve které se má orgán sociálně-právní ochrany dětí začít zabývat oznámením ze strany školy?

Povinnost OSPOD sdělovat informace vyplývá z ustanovení § 51 zákona, ve kterém jsou taxativně vymezeny subjekty, kterým OSPOD sděluje informace o nezletilém a o práci s rodinou. Oproti tomu povinnost spolupráce ze strany škol a školských zařízení je upravena v ustanovení § 53 odst. 1 písm. c) d) zákona.

Možnost zpětné vazby je pak upravena ve smyslu ustanovení § 10 odst. 4 zákona, kdy mimo jiných subjektů, mají školy a školská zařízení právo požadovat informace, zda se v případě jejich žáka či studenta jedná o nezletilého, na kterého se vztahuje ustanovení § 6 zákona, či nikoliv. V tomto smyslu se OSPOD k žádosti o zpětnou vazbu vyjádří, a to ve lhůtě 30 dnů ode dne jejího obdržení. Zpětná vazba v podrobnějším rozsahu spíše závisí opět na vzájemné komunikaci mezi školou či školským zařízením a OSPOD.

Jestliže OSPOD vyhodnotí, že se na základě oznámení školy jedná o nezletilého, na kterého se vztahuje § 6 zákona, vypracovává v souladu s ustanovením § 6 odst. 5 zákona individuální plán ochrany dítěte, a to nejpozději však do 1 měsíce od zařazení dítěte do evidence OSPOD.

Do 1 měsíce by tedy OSPOD měl mít k dispozici odpovídající množství podkladů, na jejichž základě je možné individuální plán ochrany dítěte vypracovat. Mezi tyto podklady patří pochopitelně i informace získané od nezletilého, jeho rodičů, případně osob zodpovědných za jeho výchovu. Zároveň platí, že při řešení a projednávání jednotlivých věcí, postupuje OSPOD vždy s ohledem na akutnost daného případu, kdy přednost mají z pochopitelných důvodů ty případy, kdy je reálně ohrožen život a zdraví nezletilého.

Kdo je oprávněn vstoupit na půdu školy a provádět pohovory s nezletilými žáky či studenty a za jakých podmínek?

OSPOD je v souladu s ustanovením § 52 odst. 1 zákona oprávněn v souvislosti s plněním úkolů podle zákona navštěvovat nezletilé mimo jiné i ve škole a školském zařízení. V souladu s ustanovením § 52 odst. 2 zákona je OSPOD oprávněn pořizovat obrazovou, video a audio dokumentaci, je-li to třeba pro účely ochrany práv nezletilého. Při pohovoru pracovníků OSPOD s nezletilým, realizovaným ve škole nebo školském zařízení, není nutná přítomnost pedagoga či zástupce vedení školy nebo školského zařízení.

Pracovníci OSPOD jsou vzhledem ke své kvalifikaci a s odkazem na výše uvedený § 52 zákona oprávněni vést pohovor s nezletilým samostatně bez přítomnosti další osoby. Navíc ve smyslu ustanovení § 8 odst. 2 zákona má nezletilý právo se pro účely sociálně-právní ochrany dětí svobodně se vyjádřit ke všem skutečnostem, které se jej dotýkají, a to i bez přítomnosti dalších osob, včetně rodičů.

Jakým způsobem reaguje orgán sociálně-právní ochrany dětí, jestliže škola upozorní na vysokou absenci nezletilého žáka či studenta?

OSPOD si nezletilého v doprovodu rodičů, případně osob zodpovídajících za jeho výchovu, předvolává k projednání vysoké absence. Samotné projednání má podobu pohovoru, záleží na tom, zda se jedná o nezletilého, který je OSPOD znám z dříve projednávaných věcí, či nikoliv. V případě, že se jedná o první takto řešenou věc, zjišťuje se kompletní anamnéza, včetně rodinného prostředí, školní docházky, trávení volného času a zájmů, spolupráce s odbornými zařízeními a podobně. Dále je pohovor zaměřen na projednávanou věc, přičemž se rozlišuje, zda se jedná o vysokou absenci omluvenou rodičem, případně lékařem nebo o absenci neomluvenou.

Pohovor probíhá zpravidla zvlášť s nezletilým a zvlášť s jeho rodiči, resp. osobami zodpovědnými za jeho výchovu. Po jeho skončení a vyhodnocení rozhodne OSPOD o vhodném opatření. Jedná se zejména o další sledování výchovy, doporučení psychologického, případně psychiatrického vyšetření, doporučení či nařízení ambulantního či pobytového terapeutického programu ve středisku výchovné péče. V krajním případě je možné i podání návrhu k místně příslušnému soudu na uložení výchovného opatření, včetně nařízení ústavní výchovy. Tomuto by však mělo přecházet vyčerpání všech mírnějších opatření a prostředků.

Jak postupovat v případech, kdy někteří žáci nebo studenti dlouhodobě do školy nedocházejí, veškerou absenci mají od rodičů, popřípadě lékařem, řádně omluvenou, avšak rodiče se nedaří kontaktovat a nedostavují se ani na třídní schůzky? Postup ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí se jeví jako pomalý. Existuje i jiná možnost řešení takové situace?

V souladu s Metodickým pokynem MŠMT k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví, čj. 10 194/2002-14 ze dne 11.03.2002 (dále jen „metodický pokyn“) může škola ve smyslu ustanovení článku II. odst. 2 požadovat doložení nepřítomnosti nezletilého z důvodu nemoci ošetřujícím lékařem, resp. praktickým lékařem pro děti a dorost, a to jako součást omluvenky vystavené ze strany rodiče či jiné osoby zodpovědné za výchovu nezletilého. Tento postup lze uplatnit tehdy, je-li absence rodiči opakovaně omlouvána pro nemoc a nepřítomnost nezletilého ve škole přesáhne tři dny školního vyučování.

Pokud dle názoru školy častá absence nezletilého nasvědčuje zanedbávání školní docházky, může škola ve smyslu ustanovení článku II. odst. 4 požadovat výše uvedené doložení ošetřujícího lékaře, resp. praktického lékaře pro děti a dorost, i v případě, že tato nepřítomnost nedosahuje délky uvedené v ustanovení článku II., odst. 2.

Co se týče postupu ze strany OSPOD, tento může být komplikován a de facto i mařen jak ze strany rodičů či jiných osob zodpovědných za výchovu, tak ze strany samotných nezletilých. OSPOD v takových případech využívá možností, které mu zákon nabízí, přičemž tyto možnosti mají rovněž zákonné lhůty. V souvislosti s tím se postup ze strany OSPOD může jevit jako pomalý.

Škole či školskému zařízení samozřejmě nic nebrání v tom, aby v rámci spolupráce bylo jednáno se zařízením, specializujícím se mimo jiné i na problémy související se záškoláctvím. Není podmínkou, že například ambulantnímu či terapeutickému programu v rámci střediska výchovné péče musí nutně předcházet doporučení ze strany OSPOD. K řešení touto formou se mohou rozhodnout i sami rodiče,

či osoby zodpovídající za výchovu nezletilého. OSPOD pak bývá zpravidla kontaktován ze strany zařízení, které s nezletilým pracuje, a to za účelem projednání dosavadní koncepce případu.

Má škola hlásit orgánu sociálně-právní ochrany dětí vysokou absenci nezletilých žáků a studentů i v případech, že je tato omluvená?

Posouzení vysoké omluvené absence je individuální. Jsou pochopitelně případy, kdy vysoká absence je důvodná (např. z důvodu operace, dlouhodobějšího onemocnění apod.). Existují však i případy, kdy se jedná o tzv. skryté záškoláctví. V takovém případě je postup totožný jako v případě záškoláctví zjevného, tzv. pravého. Škola by tedy měla konkrétní případy zvlášť posuzovat.

V případě, že škola vyhodnotí, že vysoká absence je omluvena nedůvodně, má povinnost celou věc oznámit OSPOD, a to v souladu s metodickým pokynem a současně i Stanoviskem MPSV k postupu orgánů sociálně-právní ochrany dětí v případech záškoláctví, čj. 2014/11306-231 ze dne 14.03.2014 (dále jen „stanovisko“). OSPOD pak řeší věc popsáním způsobem a v souladu s platnou právní úpravou.

Do jaké míry má škola řešit důsledky situace, ke kterým dochází v době, kdy jsou žáci mimo školu?

V tomto bodě je přístup ze strany škol a školských zařízení značně individuální. Záleží na konkrétním posouzení jednotlivých aspektů věci. Některé školy odmítají případné situace řešit s tím, že tyto se nestaly v době školního vyučování, v prostorách školy či v její blízkosti. Jiné školy mají naopak tendence se zabývat i situacemi, ke kterým došlo mimo školu.

Obecně platí, že v době, kdy nezletilý je mimo školu, zodpovídají za péči o něj a výchovu jeho zákonní zástupci, popř. osoby zodpovědné za jeho výchovu. Pokud však dojde k situaci, že událost z doby, kdy nezletilý byl mimo školu, má dohru v době, kdy se již nachází ve škole, měla by za této situace škola věc řešit v souladu se školním řádem.

Jak postupovat v případě, když žák nebo student je uživatelem marihuany, dosáhl zletilosti, odmítá se podrobit testům na přítomnost návykových či psychotropních látek a stejně tak nesouhlasí s informováním rodičů?

Nachází-li se ve škole žák či student, který je zjevně pod vlivem návykových či psychotropních látek, odmítá jakkoliv spolupracovat, jeví se jako jediná možnost kontaktovat zdravotnickou záchrannou službu s poukazem na to, že žák či student je v souvislosti s požitím návykové či psychotropní látky v ohrožení zdraví, popř. života. Tento postup by měl být uplatněn jak v případě nezletilých, tak i zletilých žáků a studentů.

V případě, že se jedná o zletilého žáka či studenta, není jakýkoliv zásah ze strany OSPOD možný, a to vzhledem k věcné působnosti OSPOD. Je však v pravomoci školy postupovat ve smyslu školního řádu, tj. proti žákovi či studentovi, který jej takto výrazně porušil, využít některého z možných kázeňských opatření.

Má škola možnost získat informace, jakým způsobem jednat a zacházet s nezletilým žákem či studentem v případě, že tento byl z důvodu psychiatrické diagnózy dlouhodobě hospitalizován v psychiatrické nemocnici?

Informace o tom, jak s nezletilým pracovat po skončení hospitalizace, případně jaké jsou příznaky jeho nemoci, mohou škole sdělit rodiče nezletilého, případně osoby zodpovědné za jeho výchovu. Teoreticky je možné pokusit se obrátit s dotazem případně i na zařízení, ve kterém hospitalizace probíhala. Zda však budou požadované informace poskytnuty a především v jakém rozsahu, nelze předem říci. Záleží na konkrétním posouzení případu, kdy je nutno mít na paměti i hledisko lékařského tajemství. Škola však musí rozhodně dbát na to, aby v souvislosti s hospitalizací nezletilého nedošlo k jeho případné stigmatizaci.

Co se týče informací o zdravotním stavu nezletilého, které může mít OSPOD k dispozici, tyto není z jeho strany možné sdělovat třetím osobám, resp. subjektům. Lékařské zprávy jsou součástí spisové dokumentace nezletilého, případně podkladové složky této spisové dokumentace. Možnost poskytování informací, resp. nahlížení do spisové dokumentace, se řídí ve smyslu ustanovení § 55 odst. 4 a § 55 odst. 5 zákona.

Z jakého důvodu má být v souvislosti s dlouhodobou hospitalizací nezletilého žáka či studenta předáván ze strany školy školní vzdělávací plán, když v zařízení, kde hospitalizace probíhá, není tento dodržován s odůvodněním, že zařízení postupuje podle vlastního vzdělávacího plánu?

Školní vzdělávací plán se poskytuje nejen v případech hospitalizace, ať už z jakéhokoliv důvodu, tedy nejen z důvodu psychiatrické diagnózy, ale například i v případech, kdy je nezletilý zařazen do terapeutického programu pobytové formy ve středisku výchovné péče. Toto zařízení zpravidla rovněž požaduje, aby školní vzdělávací plán byl předložen při nástupu nezletilého do zařízení.

Je zřejmé, že jak v případě střediska výchovné péče, tak v případě zdravotnického zařízení, neprobíhá z logických důvodů školní výuka totožným způsobem jako ve škole, kterou nezletilý běžně navštěvuje. S ohledem na případné nejasnosti je vhodné se s konkrétními dotazy obrátit na zařízení, ve kterém nezletilý pobýval, a to ať už z důvodů výchovných či zdravotních.